

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРАВОВОГО ВОСПИТАНИЯ

Максимов С. И.

Основная идея статьи заключается в том, что понимание смысла правового воспитания зависит как от понимания процесса воспитания, так и от понимания самого права. При этом оба процесса философской рефлексии относительно правового воспитания опираются на соответствующие методологические основания.

Ключевые слова: правовое воспитание, философия воспитания, правопонимание, методология правового воспитания.

METHODOLOGICAL BASES OF LEGAL EDUCATION

Maksymov S. I.

The basic idea of the article consists of that understanding of sense of legal education depends both on understanding of process of education and from understanding of law. Thus both processes of philosophical reflection in relation to legal education based on the proper methodological grounds.

Key words: legal education, philosophy of education, правопонимание, methodology of legal education.

УДК 340.12

С. В. Шефель, доктор філософських наук, професор

ЕКОСОФІЯ ПРАВА ЯК ФОРМА ДІАТРОПІЧНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ

Екософія права осмислюється як діатропічна методологія, котра передбачає розуміння сутності суб'єкт-суб'єктного дискурсу як такого, що виходить за межі проблеми відповідальності суб'єктів права стосовно природного середовища як чогось зовнішнього для них у площину їх діалогу з Природним універсумом, рахуючись з визнанням пріоритетності його прав відповідно до прав людини.

Ключові слова: право, екософія, діатропічна методологія, екоправовий дискурс.

Актуальність теми та аналіз її наукового розроблення. Адекватне визначення сутності феномену права, його функцій, виявляючись наскрізною лінією сучасного філософсько-правознавчого дискурсу, вимагає пошуку й відповідних методологічних засобів. Серед розмаїття підходів, застосовуваних у пізнанні права [1–3; 4, с. 7–142; 5–7], ще недостатньо дослідженим виявляється екософський, хоча останніми роками вже з'явилися декілька цікавих

розробок, присвячених і йому [8–12]. Це, на наш погляд, призводить до втрати можливості цілісного розуміння того, чим насправді є правова реальність як системоутворюючий складник екосоціальної сфери буття.

Саме розв'язання реальних проблем сучасного етапу глобалізації нашої цивілізації, зокрема екологічної, об'єктивно вимагає збагачення методологічного інструментарію дослідження ролі права у розбудові «природного спільнотвіту» (термін К. М. Маєр-Абіха) [13, с. 9] та пошуку і застосування нової парадигми мислення, яка б враховувала напрацювання представників сучасних філософсько-правових шкіл, що опрацьовують методологію правового інтерсуб'єктивізму, особливо в його екософському вимірі.

Тому *метою* нашої розвідки є обґрунтування ролі діатропічної методології як такої, що утверджує домінацію принципу права на життя як системоутворюючого елемента коеволуційних відносин між людиною та її соціумом з Природою. Це дозволить, з нашої точки зору, збагатити теоретико-методологічне підґрунтя розроблення сучасної моделі екосоціальної стратегії розвитку українського соціуму.

Досягнення цієї мети та вирішення пов'язаних з цим завдань маємо здійснити за допомогою комплексу чинників екософсько-правової рефлексії. Йдеться про використання того методологічного знаряддя, яке розроблялося у межах екософської школи сучасної комунікативної філософії, зокрема в працях Р. Атфілда [14], К. Ікеди [15], Г. Йонаса [16], Б. Каллікотта [17], З. Лапіної [18], К. М. Маєр-Абіха [13], О. Субетто [19], Л. Уайт-мол. [20], Чжоу Хун [18]; Ф.-Е. Шварцкопфа [21], К. Шиліна [18; 22] та ін. Такий підхід має дати бажані щодо дослідження наслідки, якщо його творчо екстраполювати в контекст концепції екософії права як філософського вчення про гармонізацію відносин між людьми як правовими особистостями та їхнім соціумом і Природою за допомогою толерантного правового дискурсу. Тому наша розвідка, здійснена на цих підставах, має методологічно зміцнити концепцію екософії права, виявляючи власне роль діатропічної методології у розумінні права як чинника творення екосоціальної гармонії у сучасному полівимірному світі.

Аналіз проблеми. Дати адекватну відповідь на жакливі виклики технократичної політики та екокатастрофічної дійсності за допомогою екоправової рефлексії класичного типу виявилось неможливим. Тому виникла потреба «зняти» їх шляхом розроблення та упровадження в суспільній думці і практиці некласичного, тобто сучасного, формату екософії права, що синтезував краще з того, що дали йому на озброєння концепції раціоналізму і ірраціоналізму, що сформувалися в парадигмі інтерсуб'єктивізму.

Виходячи з розуміння досягнень сучасної екософської думки, бачимо її співвідношення до екософської рефлексії права як ставлення цілого до часткового, загального — до специфічного. У своїй фундаментальності екософія виходить з еніологічного знання про універсальні закономірності енерго–

інформаційного обміну в Природі, екстраполюючи їх у площину вивчення співвідношенням антропного і соціального як взаємодоповнюючих один одного початків соціоприродного гомеостазу. Але якщо сенс екоософії полягає у з'ясуванні законів взаємодії людини та її соціуму з Природою через пізнання усіх граничних підстав буття людини з метою обґрунтування шляхів досягнення гармонії соціоприродного гомеостазу, то специфіка екоософської рефлексії права пов'язана із визначенням можливостей людини як творця і суб'єкта права, носія правосвідомості впливати на цей процес у правовий спосіб шляхом генерування екоправових ідей, моделювання змісту норм відповідного їм парадигмального характеру та конструювання на такого типу законодавчому фундаменті свого життя як біосоціальної, правової істоти, котра є єдиною природною істотою, обтяженою відповідальністю за збереження не тільки власного роду, а й усієї біосфери як власного природного середовища. Тому екоософська рефлексія права має цілком доцільну мету, що чітко визначає її світоглядно-методологічну відмінність у сфері як екоософського знання, так і філософсько-правового: вона функціонально зорієнтована на збереження, підтримання та розвиток людського роду, його життя шляхом утвердження у соціумі імперативів екоправової культури. Це зумовлює необхідність створення адекватної цій меті системи правового виховання, яка б виступала надійною умовою формування екоправової свідомості творців постіндустріальної, екологічної державності, зокрема що стосується нашої країни.

Екоософія права — це філософсько-правове вчення, що у діатропічний спосіб рефлектує суб'єкт-об'єктні відносини між людиною як суб'єктом права та Природним світом з точки зору з'ясування проблем здійснення права людини на безпечне життя та її відповідальності щодо захисту прав Природи з метою визначення шляхів угармовування їх взаємин та обґрунтування способів досягнення цілей екоосоціального гомеостазу або екоосоціальної гармонії.

Її об'єктом виступає саме та частина правової реальності, яка охоплює площину, де перехрещуються юридичні статуси людини та її суспільства з оточуючим їх природним середовищем (біосферою), а предметом — когнітивне поле пошуку і обґрунтування шляхів гармонізації їхніх стосунків. Таким чином, екоософія права — це філософія гармонізації стосунків правової людини та її соціуму з природним середовищем їх буття, що виходить з дослідження граничних підстав їх правового статусу діатропічним методом екоософії права.

Сучасна екоософія права спирається на діатропічну картину світу та відповідний спосіб його пізнання, в межах якого реальність буття характеризується флукуаційним поєднанням чинників, що утворюють ряди тропів, або ознак сущого, котрі дозволяють бачити світ як багатовимірний, поліцентрич-

ний та мінливий феномен. Діатропіка у екоософсько-правовій формі поєднує багато чого як із західної, так і східної соціокультурної традиції. Такий синтез дає підстави бачити її одним з виявів неklasичного (постklasичного) типу філософствування. Ключовою ідеєю, принципом, що сприяє цьому, є цілісне осмислення єдності людини, суспільства та їх природного середовища буття, їх матеріальної та духовної площин, а також характеристика людини як правової біопсихосоціальної істоти, що розвивається. При цьому екоософсько-правова форма діатропіки ні відкидає, ні підмінює собою інші відомі картини світу і правової реальності та способів їхнього пізнання, а скоріше виявляється їхнім продовженням та доповненням. Тому у пропонованій розвідці й виявляється співвідношення екоософсько-правової форми діатропіки з екоософськими елементами, притаманними деяким іншим, найбільш впливовим науковим типам світосприйняття та світорозуміння, зокрема, таким, як *схолас-тичний*, в межах якого Природа і суспільство потрактовуються як певний шифр, текст, що піддаються або, навпаки, не піддаються дешифровці та розумінню; *механістичний*, в межах якого Природа та суспільство характеризуються як механізм, усі складники якого виконують чітко визначені для них функції; *статистичний*, відповідно до якого суспільство і Природа розуміються як баланс, що урівноважує різні чинники (природні, культурні, економічні, політико-правові, соціально-побутові, суспільні, корпоративні та особистісно-індивідуальні); *системний*, де Природа і соціум характеризуються головним чином як організовані системи, підсистеми, що складаються з елементів, здатних до динаміки, але забезпечують цілісність та життєздатність як підсистем, так і великих систем у цілому.

Узагальнення та аналіз екоософської літератури і логіка нашого осмислення граничних підстав буття людини, зокрема й неюридичних підстав права, дозволяють зробити висновок про те, що екоософсько-правова форма діатропіки концентрує увагу на визначенні специфіки статусних взаємин людини як творця соціуму та природного середовища їх буття. При цьому вважається важливим виходити з того, що ключовим поняттям діатропіки є «ряд», подібно тому як щодо дослідних, умоглядних наукових дисциплін таким поняттям є факт, у тому числі й соціальний. Аналогічно тому, як факт не має сенсу поза межами схеми, що його пояснює, тобто теоретичної конструкції, так і ряд немислимий для діатропіки без зіставлення з іншим рядом, без його інтерпретації з точки зору ролі, специфіки синтезу, органічного поєднання з кожною сукупністю рядів. Ось чому ряди для зіставлення можуть бути взяті і з інших галузей знання.

Таким чином, визначена методологічна специфіка діатропіки, у тому числі її екоософсько-правової форми, якою є зіставлення рядів, — це її первісна, елементарна процедура (операція). При цьому ряд — зовсім не обов'язково повинен бути цілісною системою. Він може бути будь-якою спільнотою, впо-

рядкованістю різнорідних елементів досліджуваної множини. Це дає змогу аналізувати максимально широкий спектр явищ, причетних до феноменів Природи, суспільства і людини, їх життєвих сил та характеру буття, що вичаються.

На підставі зіставлення рядів ми можемо виділити *архетипи*, тобто узагальнюючі образи об'єкта, що досліджується, які поєднують характеристики внутрішньої логіки, генези його розвитку та показники, що характеризують специфіку функціонування і розвитку у взаємодії з середовищем існування. Виходячи з цього, й екоософсько-правова форма діатропіки дозволяє по-новому підійти до розв'язання різних проблем філософії права та юридичної практики, включаючи розроблення та здійснення стратегії розбудови правової державності і екоправової культури суспільства. При цьому принципово важливо те, що діатропіка в її екоософсько-правовій формі вимагає адекватного бачення простору взаємодії правових статусів людини та природного середовища її буття, їхнього узгодження у межах конструювання адекватної вимогам часу моделі екосоціального правопорядку.

Висновки. Сутність екоософії права як філософсько-правової рефлексії нового пост(мета)некласичного типу виявляється через іманентну їй властивість вивести діалог (дискурс) між носіями різних типів соціокультур та праворозуміння за межі власне суб'єкт-суб'єктних стосунків на тлі визначення рівноцінною їх стороною усього соціоприродного їх контексту, тобто природного середовища (універсуму), якому суб'єкти права, осмислюючи свою відповідальність, власне й надають фундаментальні права. У цьому сенсі відбувається парадигмальний поворот у здійсненні філософсько-правової рефлексії, яка набуває нової якості — (над)інтерсуб'єктивності, що виявляє себе як кореляцію співвідношення прав Природи й прав людини в аспекті досягнення стану соціоприродного гомеостазу як свідомо керованого людиною та її соціумом процесу утвердження динамічної рівноваги усіх її елементів.

Тому найбільш адекватною формою екоософсько-правової рефлексії, на нашу думку, постає так звана діатропічна методологія, сутність якої добре висвітлено у працях С. Григор'єва та О. Субетто [19 та ін.]. Вона, власне, дає змогу зрозуміти екоософсько-правовий підхід як (над)інтерсуб'єктивістський інваріант пост(мета)некласичної парадигми мислення. Це передбачає розуміння суб'єкт-суб'єктного діалогу (дискурсу) як такого, що виходить за межі проблеми відповідальності суб'єктів права стосовно природного середовища як чогось зовнішнього для них у площину їх діалогу з Природним універсумом, рахуючись з визнанням пріоритетності його прав відповідно до прав людини. Такий формат їх діалогу сприяє досягненню позитивно-поляризаційного консенсусу між носіями ідеї, що визначають себе помічниками або співтворцями Природного універсуму та тими, хто обґрунтовує свій статус як пана Природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антология мировой правовой мысли [Текст] : в 5 т. — М. : Мысль, 1999.
2. Берман, Г. Западная традиция права : эпоха формирования [Текст] / Г. Берман. — М. : Изд-во МГУ, 1998. — 624 с.
3. Кравець, В. М. Типи праворозуміння як методології основних філософсько-правових дискурсів : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / В. М. Кравець. — К., 2003. — 16 с. — (Нац. акад. внутр. справ України).
4. Максимов, С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления [Текст] / С. И. Максимов. — Х. : Право, 2002. — 328 с.
5. Четвернин, В. А. Современные концепции естественного права [Текст] / В. А. Четвернин; отв. ред. В. А. Туманов. — М. : Наука, 1988. — 144 с.
6. Legal Positivism : reference collection [Text] / ed. by M. Jori; University of Cagliari. — NY : New York University press, 1992.
7. Postmodernism and Law : (reference collection) [Text] / ed by D. Patterson, The State University of New Jersey. — Dartmouth : Publishing Company Limited, 1994. — 443 p.
8. Бургарт, Т. І. Проблема антропної природи права в позитивному екзистенціалізмі Н. Аббаньяно [Текст] / Т. І. Бургарт // Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. ; відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. — Вип. 98. — С. 182–188.
9. Бургарт, Т. І. Особливості екоософсько-правової методології [Текст] / Т. І. Бургарт // Наук. зап. Харк. ун-ту Повітр. Сил. — Х. : ХУПС, 2009. — Вип. 1 (32). — С. 183–190. — (Соціальна філософія, психологія).
10. Бургарт, Т. І. Сутність та об'єктивна необхідність екоософії права [Текст] / Т. І. Бургарт // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого : зб. наук. пр.; ред. кол. : А. П. Гетьман та ін. — Х. : Право, 2009. — Вип. 1. — С. 72–81. — (Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія).
11. Захарова, В. О. Особливості методологічного підходу до вивчення феномену еко-правового виховання в сучасній Україні [Текст] / В. О. Захарова // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого : зб. наук. пр.; ред. кол. : А. П. Гетьман та ін. — Х. : Право, 2010. — Вип. 3. — С. 164–175. — (Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія).
12. Шефель, С. В. Екософія права [Текст] / С. В. Шефель // Наук. зап. Харк. ун-ту Повітр. Сил. — Х. : ХУПС, 2008. — Вип. 1 (30). — С. 18–24. — (Соціальна філософія, психологія).
13. Маєр–Абіх, К. М. Повстання на захист природи. Від доквілля до спільноті [Текст] / К. М. Маєр–Абіх; пер. з нім. А. Єрмоленко. — К. : Лібра, 2004. — 196 с.
14. Атфилд, Р. Этика экологической ответственности (Главы из книги) [Текст] / Р. Атфилд; пер. Л. И. Василенко и В. Я. Козлов // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности ; антология : пер. с англ. и франц. ; сост. Л. И. Василенко и В. Е. Ермолаева; ввод. ст. Ю. А. Шрейдер. — М. : Прогресс, 1990. — 203–257.
15. Икэда, К. Экологическая проблематика в контексте буддизма [Текст] / К. Икэда // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности ; антология : пер. с англ. и франц. ; сост. Л. И. Василенко и В. Е. Ермолаева; ввод. ст. Ю. А. Шрейдер. — М. : Прогресс, 1990. — С. 289–307.
16. Йонас, Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для техногенної цивілізації [Текст] / Г. Йонас ; пер. з нім. — К. : Лібра, 2001. — 400 с.

17. Калликотт, Б. Азиатская традиция и перспективы экологической этики: пропедевтика [Текст] / Б. Калликотт // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности : антология : пер. с англ. и франц., сост. Л. И. Василенко и В. Е. Ермолаева; введ. ст. Ю. А. Шрейдер. — М. : Прогресс, 1990. — С. 308–327.
18. Лапина, З. Г. Экологическое воспитание — творческая индивидуальность будущего [Текст] / З. Г. Лапина, Чжоу Хун, К. И. Шилин. — М. : ГУП Изд-во «Нефть и газ» РГУ нефти и газа им. И. М. Губкина, 2002. — 256 с. — (Энциклопедия Живого знания; т. 6).
19. Субетто, А. И. Экокультура как форма неклассического социоприродного гомеостаза на базе общественного интеллекта [Текст] / А. И. Субетто // Экологическая культура в научных, философских и богословских интерпретациях : матер. IX междунар. конгресса ; (17–19 окт. 1996 г., С.-Петерб.). — СПб. : Изд. фирма «Наука», 1996. — С. 112–116.
20. Уайт-мл., Л. Исторические корни нашего экологического кризиса [Текст] / Л. Уайт-мл. // Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности ; антология : пер. с англ. и франц.; сост. Л. И. Василенко и В. Е. Ермолаева; введ. ст. Ю. А. Шрейдер. — М. : Прогресс, 1990. — С. 188–202.
21. Шварцкопф, Ф.-Э. Метаморфоза данного : На пути к созданию экологии сознания [Текст] / Ф.-Э. Шварцкопф; пер. с англ. Н. Ляняшин. — М. : Идея–Пресс, 2000. — 232 с.
22. Шилин, К. И. Экософские начала социологии будущего [Текст] / К. И. Шилин. — М. : Социум, 2000. — 352 с. — (Первая энциклопедия третьего тысячелетия; т. 1).
23. Гумилев, Л. Н. Этногенез и биосфера Земли [Текст] / Л. Н. Гумилев // Собрание сочинений. — СПб. : СЗКЭО «Кристалл»; М. : ОНИКС, 2003. — 880 с.
24. Сорокин, П. А. Главные тенденции нашего времени [Текст] / П. А. Сорокин ; пер. с англ., сост. и предисл. Т. С. Васильевой. — М. : Наука, 1997. — 351 с.
25. Дорст, Ж. До того, как умрет природа [Текст] / Ж. Дорст. — М. : Б. и., 1968. — 193 с.

ЭКОСОФИЯ ПРАВА КАК ФОРМА ДИАТРОПИЧЕСКОЙ МЕТОДОЛОГИИ

Шефель С. В.

Экософия права осмысливается как диатропическая методология, которая предполагает понимание сущности субъект-субъектного дискурса как такового, который выходит за рамки проблемы ответственности субъектов права относительно природной среды, как чего-то внешнего для них, в плоскость их диалога с Природным универсумом, исходя из признания приоритета его прав относительно прав человека.

Ключевые слова: право, экософия, диатропическая методология, экоправовой дискурс.

THE ECOSOFY OF LAW AS THE FORM OF DIATROPICAL METHODOLOGY

Shefel S. V

In this article the ecosofy of law is comprehended as the diatropical methodology, which involves understanding the essence of the subject-subject discourse as one that goes beyond the problem of legal entities' liability in reference to the environment as something external

to them, to the plane of their dialogue with the Natural universum, based on the recognition of the priority of its rights relatively to human rights.

Key words: *law, ecology, diatropical methodology, ecolegal discourse.*

УДК 340.12

Г. П. Клімова, доктор філософських наук, професор

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВА КУЛЬТУРА»

Проведено соціально-філософський аналіз важливих теоретико-методологічних напрямів розглядання правової культури. Особливу увагу приділено характеристиці аксіологічного підходу до дослідження даного соціального феномену.

Ключові слова: *культура, правова культура, антропологічний підхід, діяльнісний підхід, аксіологічний підхід.*

Актуальність проблеми. Останніми десятиріччями в Україні відбулися значні зміни в галузі модернізації соціально-економічних і правових відносин, реформування правової системи, що відповідає сучасним вимогам і реаліям. У країні проголошено курс на формування правової держави і громадянсько-го суспільства, ефективність реалізації якого може бути досягнута, з одного боку, вдосконаленням законодавства і державного управління, а з другого — забезпеченням високого рівня правової культури українських громадян.

Проблеми правової культури перебувають у центрі уваги відомих українських науковців (Н. Бура, В. Головенко, В. Бабкін, С. Бобровник, Г. Балюк, В. Копейчиков, В. Котюк, А. Крижановський, Є. Назаренко, В. Оксамитний, М. Орзіх, М. Панов, В. Селіванов, В. Сіренко, С. Станік, В. Тацій та ін.). Вони також є предметом чисельних дискусій та наукових досліджень російських учених (С. Алексєєв, Д. Керімов, Є. Лукашова, Н. Матузов, В. Кудрявцев, М. Козюбра, І. Самощенко, В. Сальников та ін.).

Разом з тим, незважаючи на те що зараз активно здійснюється процес дослідження різних проблем правової культури, не можна сказати, що їх вичерпано: ще залишаються недостатньо дослідженими багато її аспектів. Безпосередньо це стосується того, що здебільшого розгляд правової культури має вузькоприкладний характер, що не дозволяє всебічно розкрити зміст даного поняття. У цьому зв'язку в статті ставиться **мета** — надати соціально-філософський аналіз правовій культурі, з'ясувати зміст, структуру та види даного соціального феномену на основі його соціально-філософського осмислення.